

УДК 327

Юрійчук Є. П.

ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ТА РЕФЕРЕНДНІ ЛЕГІТИМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК СКЛАДНИК СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розкрито основні підходи до вивчення взаємодії держав і міжнародних організацій в ході легітимісційних процесів під час виборів і референдумів. Особливу увагу приділено ідеям представника гнучкого реалізму Д. Сандерса щодо необхідності враховувати внутрішньополітичні чинники при вивченні зовнішньої політики держав. Проаналізовано необхідність і доцільність використання теорії взаємоперетину внутрішньополітичної й міжнародної систем у політичних дослідженнях Дж. Розенау та здійснено її адаптацію до електоральних та референдних легітимісційних процесів.

Визначено завдання суб'єктів легітимісції, конкретизовано основні критерії та індикатори зовнішньополітичної легітимісції влади міжнародними організаціями.

Ключові слова: легітимісція влади, міжнародні організації, вибори, референдуми.

Юрійчук Е. П. Электоральные и референдумные легитимационные процессы как составляющая мировой политики: теоретико-концептуальные подходы исследования.

Раскрыты основные подходы к изучению взаимодействия государств и международных организаций в ходе легитимационных процессов во время выборов и референдумов. Особое внимание уделено идеям представителя гибкого реализма Д. Сандерса о необходимости учитывать внутривнутриполитические факторы при изучении внешней политики государств. Проанализирована необходимость и целесообразность использования теории взаимопересечения внутривнутриполитической и международной систем в политических исследованиях Дж. Розенау и осуществлена ее адаптация к электоральным и референдумным легитимационным процессам.

Определены задачи субъектов легитимации, конкретизированы основные критерии и индикаторы внешнеполитической легитимации власти международными организациями.

Ключевые слова: легитимация власти, международные организации, выборы, референдумы.

Yuriychuk Ye. P. Electoral and referendum legitimating processes as a constituent part of the world policy: theoretic and conceptual approaches of the research.

The article deals with the main approaches to learning of the interaction of the states and international organizations while legitimating processes during elections and referendums.

It is stated that there are opposite approaches to interpreting of internal and external policies interconnection by representatives of different directions in international relations learning: neo-Marxist, political realism, liberal and neoliberal and appearing of scientists' new theoretical, conceptual, methodological groundwork enabling to consider processes of electoral and referendum legitimation in the context of modern international relations.

Of particular attention are ideas of D. Sanders, a representative of flexible realism concerning necessity of taking into consideration the internal political factors while studying the states' external policies. The necessity and expedience of use of the theory of the mutual intersection of internal political and international systems in J. Rosenau's political research are analyzed and its adaptation to electoral and referendum legitimating processes is made.

It is defined that the goal of legitimation subjects depends on the place of state or international organization in the system of international relations, correlation of global, regional interests, tasks and forces, organizations statute tasks, external political priorities of national states.

The main criteria and indicators of external political legitimation of power by international organizations are detailed.

The use of data of public and political monitoring of mass media activity in post-Soviet states by international NGO "Reporters Without Borders" is grounded.

Key words: power legitimation, international organizations, elections, referendum.

Легітимаційні процеси під час виборів і референдумів, зазвичай, досліджують з погляду внутрішньої політики держав. Проте останні двадцять років вони стали невід'ємною частиною світової політики. Окрім того, вони є складником внутрішньополітичних відносин і передбачають «інтуїтивно-ліберальне розуміння світополітичної проблематики», яке лежить в основі розмежування російськими вченими світової політики та міжнародних відносин і, відповідно, двох напрямів досліджень [1]. На цьому ґрунті міжнародники-світополітики аналізують реальність на основі «горизонтального» підходу, пов'язуючи її з особливостями поточного зовнішньополітичного процесу, а прихильники традиційних міжнародних відносин (історико-політики) – на основі «вертикального» підходу розглядають її в історичному розрізі та щодо конкретних держав. При цьому предметом дискусії є питання розмежування міжнародного та світового порядку, що має значення для аналізу ролі міжнародних організацій (МО) у «просуванні демократії». Метою статті є визначити та обґрунтувати теоретико-концептуальні засади дослідження зовнішньополітичної легітимації електоральних і референдних процесів міжнародними організаціями.

Процес у міжнародних відносинах визначають передовсім як сукупність взаємодій між елементами, особливо міцні й періодично повторювані моделі цих взаємодій. Процес показує, як насправді елементи взаємодіють один з одним в обмежених рамках структури [2]. У даній статті йтиметься про взаємодію держав і МО та її структуру щодо пострадянського простору. Під пострадянським простором розуміємо держави, що виникли чи були відновлені на території колишнього СРСР, значна частина населення якого ще й досі перебуває під впливом радянських ідіологем, але у «фазі звикання» еліт та населення до демократичних правил і процедур. При цьому зовнішньополітична мета є визначальною для забезпечення їх територіальних інтересів [4]. Щодо визначення, класифікації, функціонального призначення МО їх відомий російський дослідник О. Кутейніков [7, 8] відзначає відсутність узагальнювальних теоретичних праць. З позицій інституціонального підходу окремих аспектів ролі, функцій, діяльності МО в світовій політиці торкаються Г. Дробот, В. Улахович, В. Моравецький, Г. Морозов. Автор використовує традиційний підхід щодо поділу МО на «класичні» міжурядові організації, міждержавні інтеграційні об'єднання, міжнародні неурядові організації та схиляється до трактування МО, властивого французькій школі міжнародних відносин, згідно якого її визначають як структуроване об'єднання, у якому учасники від різних країн координують свої дії для досягнення загальної мети, відображеної та зафіксованої в установчому документі, та має певні матеріальні ознаки: постійне місце перебування, фінанси, персонал; служить механізмом координації дій [8].

Легітимаційна діяльність держави, орієнтована на міжнародне визнання сформованих урядів чи прийнятих на референдумах рішень, узгоджується з теорією пояснення результатів функціонування міжнародної системи традиційного (класичного, ортодоксального) реалізму Г. Моргентау, а саме з мотивом підвищення престижу держави на міжнародній арені [16].

Політична легітимність, ринкова економіка, плюралістична демократія як принципи організації влади лежать в основі міжнародної системи, структурованої такими МО, як Рада Європи (РЄ), Європейський Союз (ЄС), Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Ці фундаментальні правила відіграють роль змінних і були виділені з-поміж інших американським ученим, представником реалізму М. Капланом (перехідні правила, класифікація акторів, можливості системи, інформація) [13, р. 387]; вони дають можливість класифікувати ці організації як системи. Системний підхід дає змогу визначити рівень

гомогенності чи гетерогенності цих організацій щодо наведених принципів. Такий погляд хтозна чи можна узгодити з позицією британського вченого Х. Булла, який дотримується класичних підходів дослідження, відкидає можливість аналізу на основі сприйняття та інтуїції та розуміє під міжнародною системою «суспільство» з єдиними нормами [10, с. 188–189; 11].

Для розгляду функціонування на пострадянському просторі МО як систем на основі певних засад і сукупності методів доречним видається звернення до напрацьованих представників неолібералізму, які надають неабиякого значення процедурним аспектам діяльності згаданих вище організацій та оперують поняттям міжнародного режиму (набір передбачуваних або чітко сформульованих принципів, норм, правил і процедур прийняття рішень, до яких зараховують очікування акторів у цій сфері міжнародних відносин). Дискусії щодо цих питань періодично висвітлюються на сторінках часопису «Міжнародна організація» [12]. Неухильне дотримання встановленого режиму забезпечує співробітництво як між державами, так і держав з МО та останніх між собою. Відмову від співробітництва вважають нелегітимною [15, р. 3].

Аналізуючи загальні проблеми міжнародних відносин, К. Гоулдман звертається до проблеми «державного централізму», в основі якої лежить питання політичної легітимності, але вчений констатує протиріччя на рівні політичних цінностей, а не соціально-наукового аналізу. Він припускає можливість розширення кола суб'єктів міжнародних відносин за рахунок легітимації недержавних акторів – МО і транснаціональних народних рухів – поряд з державами й урядами [5]. Тенденції транснаціоналізації, збільшення кількості суб'єктів «поза суверенітетом», зменшення керованості міжнародних відносин і, головне, взаємопроникності внутрішньої та міжнародної політики розглядають такі представники транснаціоналізму, як Дж. С. Най-мол і Р. О. Кеохейн [14, р. 152–167].

Для дослідження діяльності МО щодо електоральної та референдної легітимації влади на пострадянському просторі звернемося до раціональної теорії міжнародних відносин, яка розглядає їх із погляду будь-якої політики, у тому числі й міжнародної, абстрагуючи сферу політики від інших соціальних відносин. На переконання представників класичного реалізму, поведінка держави, державна стратегія може бути зрозуміла з огляду на раціональність прийняття рішення за умови, що були взяті до уваги видатки й переваги різних можливих варіантів дій [16]. Вважаємо за можливе використати одне з основних понять політичного реалізму – раціональну поведінку, проте не щодо держав, а стосовно урядовців та виборців під час проведення референдумів.

Зрозуміти зовнішньополітичні легітимаційні процеси частково допомагає структурне пояснення поведінки держав К. Уолца, американського вченого, представника неореалізму. Визначивши, що міжнародні системи складаються зі структури та взаємодії їх елементів, К. Уолц розуміє під структурою сукупність гальмівних чинників, що призводять до розбіжності між наміром і результатом. До складу політичних структур входять три елементи: принцип організації (анархічний або ієрархічний), характер елементів (функціональний чи диференційований) і розподіл можливостей [18]. Цей підхід може бути використаний при аналізі легітимаційної діяльності міжурядових організацій. Але щодо засад цієї діяльності та особливо міжнародного спостереження цікавою є думка К. Уолца, що поведінка держав може бути продуктом соціалізації в міжнародній системі: держави можуть прийняти рішення про дотримання міжнародно-правових норм, оскільки вони приймають їх у власних інтересах або тому, що норми стають внутрішнім, національним законодавством. Аналогічно можна застосувати ці міркування й щодо міжурядових організацій, які, хоча й вважають вторинними, похідними суб'єктами міжнародного права, проте формують міжнародно-правові норми щодо демократичних виборів і референдумів, зокрема виступають соціалізаційним чинником для держав та ефективним механізмом регулювання міжнародних відносин.

Поряд зі структуралізмом вважаємо за необхідне звернутися також до менталізму, згідно

з яким потрібно вивчати, як актори уявляють стан речей або говорять про речі. З цього боку доречним є вивчення документів МО як суб'єктів міжнародних відносин про вибори та референдуми на пострадянському просторі з огляду їх легітимності.

На необхідність враховувати внутрішньополітичні чинники при вивченні зовнішньої політики вказує Д. Сандерс [9], який прагне поєднати переваги неореалізму та неолібералізму, запропонувавши досліджувати міжнародні відносини враховуючи розуміння інтересів, історичних особливостей конкретних країн, інститутів, національних і міжнародних зобов'язань, що стає можливим при використанні «гнучкого реалізму». Звернемо увагу на окремі положення останнього: спостереження за потенціалом супротивника – постійна риса світової політики; зацікавлені держави можуть закласти в основу угоди про співробітництво заздалегідь слабші правила і тим самим послаблять реальне домінування сильних партнерів. Адаптовано до електоральних процесів йдеться про демократичний потенціал пострадянських держав і посилення або послаблення їх позицій.

Дослідження легітимаційної діяльності таких представників політичних організацій, як держави та МО, стає більш перспективним з огляду на теоретичні напрацювання неоінституціоналізму [14, р. 1], який дає можливість показати міжнародні інститути у вигляді «узагальнених мети і значень» і який передбачає, що учасники міжнародних відносин поведуться відповідно до встановлених правил, норм, договорів і прийнятих у них зобов'язань. Найголовніше, можна показати в динаміці як легітимаційні інститути, так і процес легітимації, бо інститути створюють люди, проте ці інститути з часом трансформують інтереси останніх. У свою чергу, завдяки людському чиннику змінюються мета і завдання інститутів. Якщо вибори та референдуми для держав є загальновизнаними легітимаційними механізмами, то в статутах МО про легітимацію влади не йдеться, але самі організації трансформуються згідно демократичних цінностей.

Дослідження легітимаційних процесів можливе також із позицій конструктивізму, який дає пояснення ролі та функцій МО в конструюванні демократичних режимів у країнах з транзитивними та посттоталітарними режимами. Проте конструктивізм передбачає активне моделювання міжнародних відносин шляхом конструювання, насамперед, інформаційних потоків чи певних структур (об'єктів, суб'єктів), які не завжди відповідають реальності, а спостереження з боку МО покликане надати міжнародній спільноті інформацію про реальний стан виборчого та референдного процесу в тій чи іншій країні, зробити висновок про легітимність виборів чи референдумів, але жодним чином не втручатися в ці процеси. Отож, про безпосереднє конструювання демократичних режимів шляхом створення умов для розвитку громадянського суспільства в пострадянських державах можна говорити більш конкретно з боку неурядових МО, а не міжурядових, завдання яких обмежується «сприянням» таким у розвитку, а не прямим впливом. На наш погляд, положення конструктивізму доцільно використовувати при вивченні маніпулятивних легітимаційних технологій, дослідженні використання громадської думки як технології тактичного тиску з боку одних політичних сил на інші, на суспільство, міжнародну спільноту, при формуванні міжнародного іміджу держави тощо. Особливо перспективним є його використання при дослідженні легітимаційних процесів у розрізі соціалізації відповідно до міжнародних електоральних демократичних норм як держав та їх керівників, так і електорату.

Для дослідження міжнародних відносин на пострадянському просторі, зазвичай, послуговуються концепцією світ-системного аналізу відомого американського соціолога І. Валлерстайна, якого вважають представником неомарксистського напрямку. Учений переконаний, що в умовах багатополлярності неминуче постає питання про коаліції та союзи між ними, але коаліційна політика пов'язана з конфліктами [3]. Зауважимо, що його передбачення щодо зміцнення економічних і політичних зв'язків з певними регіонами основних претендентів на лідерство – США, ЄС та Японії, не повністю підтвердилося. Так, ЄС справді акцентує увагу на країнах Східної й Центральної Європи та колишнього СРСР, але США і Японія не обмежилися визначеними для них регіонами та спробували поширити

свої інтереси на пострадянський простір, зокрема ЦА та Далекий Схід. Тому більшої уваги заслуговують ідеї неомарксистів щодо необхідності свідомого керування такими суперечливими тенденціями міжнародних відносин, як глобалізація, зростання взаємозалежності й демократизації, зміна ролі (пом'якшення) державного суверенітету на пострадянському просторі, легітимації політичного насилля в процесах глобалізації.

Для аналізу процесів електоральної та референдної легітимації на пострадянському просторі видається доцільним використати теорію взаємоперетину внутрішньополітичної й міжнародної систем у політичних дослідженнях відомого американського вченого, прихильника ліберальної парадигми, одного з фундаторів соціології міжнародних відносин, професора Дж. Розенау [17, 10, с. 172–183], ідеї якого спочатку були позитивно сприйняті в Європі, натомість у США – доволі скептично, оскільки занадто складні та погано піддаються операціоналізації [10, с. 171].

Уже в 60-х роках ХХ ст. дослідники вказували на необхідність враховувати внутрішньодержавні та недержавні чинники при аналізі міжнародних відносин (Р. Плеттіг). Упродовж наступних десятиліть з'явилася низка вчених, які пропонували їх вивчати багатопланово й комплексно, а з початку 90-х років – брати до уваги політичні переконання, цінності поряд з внутрішньополітичними структурами та процесами. Як зауважував Дж. Розенау, при аналізі міжнародного становища держав багато аналітиків ґрунтуються головню на понятті «втручання» і зосереджують увагу на способах втручання у внутрішні справи іншої держави, які використовують зовнішні актори [10, с. 182].

К. Гоулдман виокремлює різні типи дослідження міжнародних відносин і вказує на очевидність можливості передбачення політичних подій шляхом «включення політичних ідей та внутрішньополітичних процесів у політичні моделі міжнародної політики», проте констатує тенденцію середини 90-х років перебільшувати «внутрішнє» та применшувати «зовнішнє» [5, с. 387–409]. Саме методологічний підхід Дж. Розенау дає можливість не тільки пояснити, а й зрозуміти процеси зовнішньополітичної легітимації. Для виявлення закономірностей поведінки акторів на межі двох систем і розмежування постійних та спорадичних політичних процесів дослідник запровадив термін «взаємоперетин», який відрізняється від взаємовпливу та взаємодії й означає повторювану послідовність поведінки, що виникає як реакція однієї системи на вплив іншої [10, с. 172–173]. Учений розрізняє вихідні та кінцеві взаємоперетини (залежно від мети та реакції на дії), які й собі спостерігаються у внутрішньому чи зовнішньому середовищах і є прямими чи опосередкованими (рис. 1). Адаптовано до легітимаційних процесів ці взаємоперетини можна викласти наступним чином: внутрішні висхідні взаємоперетини (зовнішня політика та ін.) – послідовність дій, що виникає у межах національних кордонів, але завершується або підтримується зовнішнім середовищем (вступ до міжнародних організацій та виконання зобов'язань, підсумки та результати виборів і референдумів, запрошення міжнародних спостерігачів, звернення щодо експертизи міжнародними організаціями виборчого та референдного законодавств і внесення змін до них, оскарження їх порушень у міжнародних судах, протестна поведінка суб'єктів та учасників виборів); зовнішні кінцеві взаємоперетини – дії, породжувані внутрішніми висхідними зв'язками (тривала співпраця з міжнародними організаціями щодо легітимації ними виборів і референдумів, зовнішньополітична легітимність, міжнародний імідж держави); зовнішні висхідні взаємоперетини – послідовність дій, що бере початок у зовнішньому середовищі й підтримується або завершується усередині держави (демократизація політичної системи, «просування демократії», створення незалежних ЗМІ, неурядових організацій, реорганізація системи місцевого самоврядування та способів їх формування, санкції за невиконання міжнародних зобов'язань); внутрішні кінцеві взаємоперетини – дії усередині державних кордонів, ініційовані зовнішніми висхідними зв'язками (трансформація виборчого процесу відповідно до демократичних принципів виборів і референдумів, гармонізація, адаптація та апроксимація виборчого та референдного законодавств відповідно до міжнародних

стандартів, демократизація виборчої системи, демократизація політичного режиму). Учений виокремив також змішаний взаємоперетин, коли висхідний взаємоперетин породжує кінцевий, а останній і собі породжує висхідний, тобто деякі висхідні й кінцеві взаємоперетини послідовно резонують, а тому їх доцільно розглядати разом.

Отже, Дж. Розенау пов'язує дослідження порівняльної політики та управління окремих держав з дослідженням зовнішньої політики, міжнародних організацій і права через вивчення взаємоперетинів внутрішньополітичного та міжнародного. Усі вказані вище процеси вчений поділяє на проникаючі, коли громадяни однієї країни безпосередньо беруть участь у політичному житті іншої держави рівно з її громадянами (вибори до органів місцевого самоврядування в державах ЄС, Європейського парламенту, спостереження за виборами, участь у роботі міжнародних організацій); реактивні – коли кінцеві актори реагують на неопосередковані дії висхідних акторів (реакція на висновки міжнародного спостереження, на міжнародну допомогу щодо організації та проведення виборів і референдумів); конкурентні – коли «кінцевий взаємоперетин є не тільки відповідною реакцією на висхідний, а й ухвалює таку ж форму» (уніфікація виборчого та референдного законодавств на пострадянському просторі, стандартів спостереження, легітиміційних технологій і практик). Проте розгляд внутрішньополітичних процесів з погляду міжнародних відносин, їх класифікація відносно взаємозв'язку внутрішньополітичного й зовнішньополітичного та глобального можливі лише за наявності поновлюваної/рекурентної поведінки, тобто коли «висхідні й кінцеві взаємоперетини можна розглядати як події, що відбуваються з частотою, достатньою для побудови моделі» [10, с. 175]. Тобто не «наслідок конкретних виборів у певній країні», а «вплив виборів на зовнішнє середовище взагалі». Проте, на нашу думку, винятком є вплив Помаранчевої революції на міжнародну спільноту і держави-члени СНД зокрема. Загалом же для пострадянського простору «модельними» вважаємо вибори в державах Прикордоння (особливо Росії та України), Кавказу та Казахстані як найбільш впливові щодо зовнішньополітичних наслідків.

Розмірковуючи про роль кордонів держави у міжнародних відносинах, Дж. Розенау відзначає, що зрозуміти більшість політичних подій неможливо, не знаючи внутрішньополітичної ситуації, а ці події так чи інакше впливають на глобальну систему. Оскільки відповідну реакцію інших держав розглядають «як окремі послідовності дій, а не наступну фазу первісного імпульсу» [10, с. 174], поняття взаємоперетини внутрішньополітичної та міжнародної систем частково запобігає практиці дроблення єдиного процесу на низку незалежних окремих дій. Насамкінець Дж. Розенау майже необмежену кількість взаємоперетинів внутрішньої й глобальної політичних систем звів до своєї матриці, серед структурних елементів якої варто запозичити певне дроблення як у переліку змінних, реакція яких вивчатиметься на різних рівнях (дійові особи, відносини, установи й процеси), так і у сферах їх прояву (уряд, держава, суспільство) внутрішнього і зовнішнього середовища [10, с. 178].

У цьому контексті вважаємо за необхідне виділити складники своєї «матриці» вивчення зовнішньополітичної легітиміції влади – критерії та індикатори. Її суб'єктами є такі загальновізані суб'єкти міжнародних відносин, як держави та міжурядові організації – безпосередні члени міжнародної спільноти, також похідні від основних суб'єктів – міжнародні неурядові організації як представники глобального чи транснаціонального громадянського суспільства. На пострадянському просторі їх діяльність здебільшого покликана сприяти розвитку громадянського суспільства і демократії в національних державах.

Мета, яку переслідують суб'єкти легітиміції, є різною, залежить від місця держави чи міжнародної організації в системі міжнародних відносин, співвідношення глобальних, регіональних інтересів, завдань і сил, статутних завдань організацій, зовнішньополітичних пріоритетів національних держав. Для національних держав пострадянського простору основна мета полягає в досягненні позитивного міжнародного іміджу держави й отриманні,

завдяки йому, преференцій від міжнародної спільноти, як-от: вступ до МО, підтримка розвитку громадянського суспільства, економічна допомога, інвестиції, кредити.

Мета міжурядових організацій при наданні легітимності новообраним органам у національних державах – забезпечення довіри до суб'єкта міжнародних відносин через здійснення контролю за їх формуванням та спираючись на внутрішньополітичну легітимність. Довіра в міждержавних відносинах включає, насамперед, готовність у стосунках поставити долю інтересів одного актора під контроль інших акторів [6, с. 121]. Середовище довіри складають як внутрішні, так і зовнішні складники. До внутрішніх відносять як суб'єктів, які визначають і реалізують зовнішню політику (глави держав), так і суб'єктів, що впливають на неї опосередковано (ЗМІ, аналітичні центри, опозиційні партії та ін.). Зовнішнє середовище формують суб'єкти з діаметрально протилежним ставленням (союзники, співчуваючі, нейтральні, опоненти, противники тощо).

Основними критеріями легітимності влади МО вважаємо:

- відповідність легальної бази виборів і референдумів міжнародним, регіональним стандартам (висновки дає Венеціанська комісія, Постійна комісія з правових питань Міжпарламентської асамблеї Співдружності Незалежних Держав (СНД), Міжнародний інститут моніторингу розвитку демократії, парламентаризму та дотримання виборчих прав громадян держав-учасників Міжпарламентської асамблеї СНД);
- відповідність проведення виборів і референдумів міжнародним стандартам (через довготривале і короткотривале спостереження від іноземних держав і МО);
- електоральна активність (відповідно до прийнятних рівнів участі в демократичних суспільствах і законодавчо закріплених порогів для прийняття рішення);
- наявність, а швидше відсутність порушень і конфліктів у виборчому процесі (аналізуємо за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Рішення суду є важливим інформаційним чинником ставлення РЄ до пострадянських країн. На основі його висновків Парламентська асамблея Ради Європи приймає резолюції, у яких міститься загальна оцінка політики тієї чи іншої держави. Удосконалення національного законодавства забезпечується за рахунок того, що держава звітує перед РЄ про заходи, ужиті для усунення в ньому пробілів або недоліків. На основі ж інформації судових рішень про чесність і прозорість виборів, дотримання права на вільні вибори, становище ЗМІ та журналістів у виборчому процесі формується відношення європейських держав до новообраної влади, тобто створюються підстави для зовнішньополітичної легітимності;
- закріплення демократизаційних напрямів розвитку в документах щодо зовнішньополітичної орієнтації держав (аналізуємо документи зовнішньополітичної діяльності держав пострадянського простору: концепції зовнішньої політики, національної безпеки, внутрішнього та зовнішнього розвитку, відносин із МО).

Дотримання виділених критеріїв формує довіру міжнародної спільноти до виборчого (референдного) процесу. Проте в основі її лежить внутрішньополітична легітимність, заснована на політичній довірі електорату як до виборів, так і до предмету референдуму, який відповідає інтересам народу. Внутрішньополітична легітимність у демократичних державах невіддільна від діяльності інститутів громадянського суспільства (партій, громадських організацій, ЗМІ), пов'язаних з виборами/референдумами. Умови їх функціонування перевіряються за наявності довготривалого спостереження. Оскільки найбільше значення для донесення інформації про нормативну базу, кандидатів та партійні програми мають ЗМІ, то умови їх діяльності, відсутність цензури, наявність суспільного мовлення перебувають під пильною увагою спеціалізованих організацій. Тому можливе використання даних громадсько-політичного моніторингу відповідності діяльності ЗМІ міжнародно-правовим нормам неурядовою організацією «Reporters Without Borders» («Репортери без кордонів»).

Наявність легітимісних критеріїв перевіряємо за допомогою індикаторів, серед яких найвагомими видаються: дотримання конституціоналізованих принципів виборів,

позитивні висновки міжнародного спостереження, електоральна участь, звернення до ЄСПЛ для захисту порушених виборчих та пов'язаних з ними прав. Механізм зовнішньополітичної легітимації передбачає безпосередню взаємодію держави, громадян, політичної еліти через винесення для всенародного голосування питань, що становлять загальний інтерес. При цьому держава виступає як визнаний суб'єкт міжнародних відносин. У випадку створення нових держав після виходу зі складу СРСР референдум про незалежність стає необхідним елементом юридичної процедури виходу, позитивне голосування якого дає підстави для міжнародно-правового визнання нових держав. У разі відновлення незалежності (Естонія, Латвія, Литва) референдум відіграє додаткову роль громадського схвалення. Найкритичнішою є ситуація з квазідержавами (Придністровська Молдавська Республіка, Абхазія, Нагірний Карабах, Південна Осетія), які не є суб'єктами міжнародного права, але політичне керівництво яких прагне міжнародного визнання на основі рішень референдумів про незалежність. На підставі результатів референдуму, висновків експертів, спостерігачів про внутрішньополітичну референдну легітимність (нелегітимність) міжнародна спільнота робить висновки про зовнішньополітичну легітимність, приймає рішення про позитивні/негативні санкції щодо держави, отож, впливає на її міжнародний імідж. Інститут міжнародного спостереження на виборах традиційно розглядають як «прояв довіри» між державами і як свідчення прагнення МО сприяти демократизації виборчого процесу в країнах, де відбуваються політико-правові реформи.

На наш погляд, великого значення для зовнішньополітичної електоральної легітимації має також ступінь підтримки виборів, референдумів шляхом публічного схвалення представниками іноземних держав і МО, науково-дослідницьких установ організаційної діяльності суб'єктів виборчого процесу. Ще один досить важливий індикатор – позитивна оцінка проведення виборів у закордонних ЗМІ, подана незалежними журналістами.

Отже, розмаїття підходів дослідження міжнародних відносин, відсутність згоди щодо основних понять та чітко визначених підходів ускладнює дослідження процесів електоральної та референдної легітимації на міжнародному рівні. Водночас наявні теоретичні та прикладні дослідження, передовсім західних учених, дають можливість вивчати їх системно, поєднуючи внутрішньополітичні та зовнішньополітичні аспекти легітимації МО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Богатуров А. Реальность и теория. Понятие мировой политики в теоретическом дискурсе [Електронний ресурс] / Алексей Богатуров // Международные процессы. – Т. 10. – № 1(28). Январь-апрель 2012. – Режим доступа : <http://www.intertrends.ru/four/002.htm>
2. Бузан Б. Уровни анализа в международных отношениях [Електронний ресурс] / Барри Бузан. – Режим доступа : www.spbgu.ru/
3. Валлерстайн И. Конец знакомого мира / Иммануил Валлерстайн // Социология XXI века. – М. : Логос, 2003. – С. 65–66.
4. Венгеров А. Б. Политическое пространство и политическое время / Анатолий Венгеров // Общественные науки и современность. – 1992. – № 6. – С. 49–63.
5. Гоулдман К. Международные отношения: общие проблемы / К. Гоулдман // Политическая наука: новые направления / Ред. Р. Гудин, Х.-Д. Клингеманн. Научный ред. рус. изд-я Е. Б. Шестопаля ; пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой. – М. : Вече, 1999. – С. 387–409.
6. Кондратов А. И. Модель внешнеполитической деятельности государства: монография / А. И. Кондратов. – М. : Изд-во РАГС, 2010. – 274 с.
7. Кутейников А. Демократизация в приоритетах международных организаций [Електронний ресурс] / Александр Кутейников // Международные процессы. – Т. 10.

- № 1(28). Январь-апрель 2012. – Режим доступу :
<http://www.intertrends.ru/twenty-eight/07.html>
8. Кутейников А.Е. Международные межправительственные организации как особый класс организаций / А. Е. Кутейников // Социологические исследования. – 2011. – № 11. – С. 79–86.
 9. Сандерс Д. Международные отношения: неореализм и неолиберализм / Д. Сандерс // Политическая наука: новые направления. – С. 410–424.
 10. Теория международных отношений: Хрестоматия / Составление, научная редакция и комментарии П.А. Цыганкова. – М. : Гардарики, 2002. – 400 с.
 11. Bull H. The Anarchical Society: A Study in World Order / Hedley Bull. – Basingstoke: Macmillan, 1995. – 382 p.
 12. International Organization [Электронный ресурс]. – Режим доступу :
<http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=INO>
 13. Kaplan M. The System Approach to International Relations / Morton Kaplan // New Approaches to International Relations (Ed. by M. Kaplan). – N.Y., 1968. – 242 p.
 14. Keohane R. O. Institutions for environmental aid : pitfalls and promise / R. O. Keohane ; ed. R. O. Keohane, M. A. Levy. – Cambridge, Massachusetts ; London : The MIT press, 1996. – XII, 419 p.
 15. Krasner S. D. (ed.). International regimes / S. D. Krasner. – Ithaca (N.Y.) : Cornell University Press, 1983. – 270 p.
 16. Morgenthau H. Six Principles of Political Realism / H. Morgenthau // International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues / Eds. by R. Art, R. Jervis. – N.Y., 2005. – P. 7–14.
 17. Rosenau J. N. Toward the Study of National-international Linkages / James N. Rosenau // Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems / Ed. J. Rosenau. – London : New York Collier-Macmillan Limited, 1969. – P. 44–56.
 18. Waltz K. N. Theory of international politics / K. N. Waltz. – Reading (Mass.). Addison-Wesley, 1979. – P. 88–99.

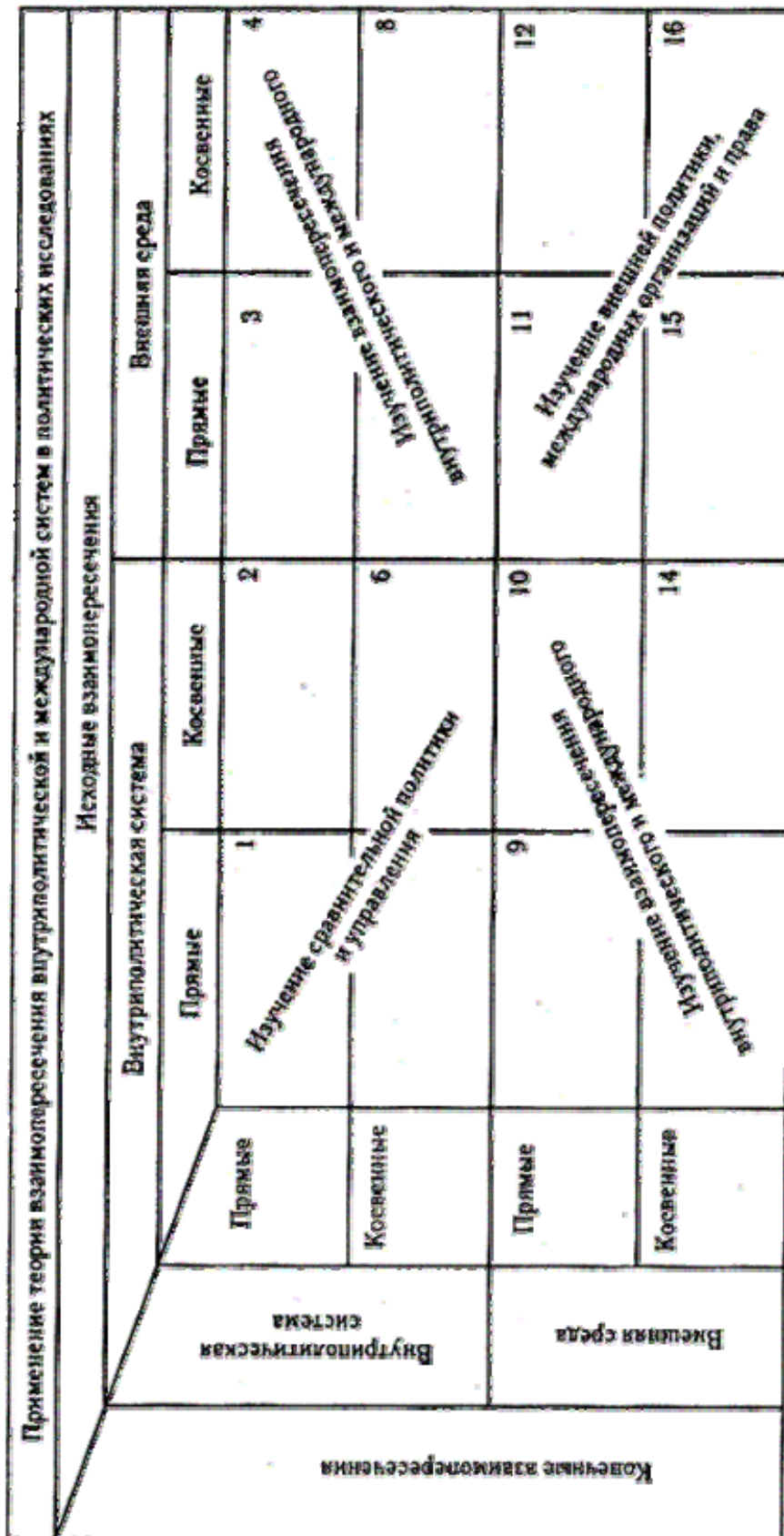

Рис. 1 Застосування теорії взаємоперетину внутрішньополітичної й міжнародної систем Дж. Розенау у політичних дослідженнях [10, с. 177]